

УДК 94 / 7.011:7.022.8 + 7.071.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-1-8>**Тимофій ДЮКАРЕВ,**
orcid.org/0000-0001-6606-8524

аспірант

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна) yadukarev@gmail.com

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК АРТ-РЕЗИДЕНЦІЙ В УКРАЇНІ: СОЦІОКУЛЬТУРНА РОЛЬ ТА ВПЛИВ НА МИСТЕЦЬКІ СПІЛЬНОТИ ТА АРТ-РИНОК

У статті досліджено історичний розвиток мистецьких осередків – арт-резиденцій – в Україні як явища у контексті соціокультурних змін та формування мистецьких спільнот та розвитку арт-ринку. Особливий акцент зроблено на аналізі історичних передумов та причин виникнення арт-резиденцій, зокрема впливу соціально-економічних і політичних факторів на їхнє формування. Проаналізовано потенціал та роль арт-резиденцій у сучасному соціокультурному житті України. Показано, як арт-резиденції виконують роль центрів творчого обміну та навіть економічного розвитку, об'єднуючи митців та мисткинь різних регіонів і культурних осередків, сприяючи трансформації функціонування арт-ринку.

У дослідженні приділено увагу сучасному значенню арт-резиденцій як платформ для розвитку інноваційного підходу до мистецтва та підтримки молодих митців та мисткинь. Розглянуто внесок арт-резиденцій у популяризацію українського мистецтва на міжнародному рівні та у створення сприятливих умов для інтеграції української культури у світовий контекст. Окремий акцент зроблено на взаємозв'язку арт-резиденцій – як мистецьких кластерів – з місцевими громадами, внеску учасників та учасниць у соціальну інтеграцію, культурну трансформацію окремих локацій за допомогою мистецьких практик, а також розвитку креативних індустрій та арт-ринку.

Виснувано, що перші арт-резиденції виникли на території Європи та США у 1960-х роках – як елемент системи арт-менеджменту та набір організаційних інструментів, покликаних підтримувати митців та мисткинь для вирішення релевантних питань співіснування мистецтва та соціуму. Виявлено, що в українському просторі арт-резиденції набувають розвитку, починаючи з середини 1990-х років, а набуття незалежності Україною виступило каталізатором розвитку нових форм у межах арт-ринку та прискорило пошук нових форматів арт-резиденцій. З'ясовано, що сучасні арт-резиденції активно формують локальний ландшафт мистецького життя та стимулюють функціонування громадського простору, виступають чинником суспільних змін, а також прискорюють економічний розвиток громад.

Ключові слова: арт-резиденції, історія України, соціокультурний розвиток, мистецькі спільноти, культурна спадщина, креативні індустрії, локальні громади.

Tymofii DIUKARIEV,
orcid.org/0000-0001-6606-8524

Ph.D. student

National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) yadukarev@gmail.com

HISTORICAL DEVELOPMENT OF ART RESIDENCIES IN UKRAINE: SOCIOCULTURAL ROLE AND IMPACT ON ART COMMUNITIES AND THE ART MARKET

This article explores the historical development of art residencies in Ukraine as a phenomenon within the context of sociocultural changes, the formation of artistic communities, and the growth of the art market. Special emphasis is placed on analyzing the historical prerequisites and reasons for the emergence of art residencies, particularly the influence of socio-economic and political factors on their establishment. The study examines the potential and role of art residencies in contemporary Ukrainian sociocultural life, highlighting how they serve as hubs for creative exchange and even economic development by uniting artists from various regions and cultural centers, fostering transformations in the functioning of the art market.

The research focuses on the modern significance of art residencies as platforms for developing innovative approaches to art and supporting young artists. It discusses the contribution of art residencies to promoting Ukrainian art on the international stage and creating favorable conditions for integrating Ukrainian culture into the global context. Special attention is given to the relationship between art residencies – as artistic clusters – and local communities, highlighting

the contributions of participants to social integration, the cultural transformation of specific locations through artistic practices, and the development of creative industries and the art market.

The findings indicate that the first art residencies appeared in Europe and the United States in the 1960s as part of the art management system and a set of organizational tools designed to support artists in addressing relevant issues at the intersection of art and society. It is noted that in Ukraine, art residencies began to emerge in the mid-1990s, with Ukraine's independence serving as a catalyst for new forms within the art market and accelerating the search for innovative residency formats. The study reveals that modern art residencies actively shape the local artistic landscape, stimulate the use of public spaces, act as drivers of social change, and promote the economic development of communities.

Key words: *art residencies, Ukrainian history, sociocultural development, artistic communities, cultural heritage, creative industries, local communities.*

Постановка проблеми. Розвиток арт-резиденцій є есенційним аспектом еволюції культурно-мистецького простору України, який – після розпаду Радянського Союзу та деконструкції авторитарного способу управління суспільством – став важливим чинником демократичного способу життя й новою практикою організації функціонування творчих спільнот. Актуальність дослідження полягає у необхідності комплексного аналізу становлення та функціонування арт-резиденцій як унікального соціокультурного феномену та частини арт-ринку України.

Аналіз проблеми. Культурні, мистецькі, художні або арт-резиденції є відносно новим явищем для України, тоді як у світовому контексті цей формат творчої активності відомий ще з початку ХХ-го століття, а точніше – з 1960-х років. Л. Ничай зокрема підкреслює масштабність арт-резиденцій як соціокультурного руху, про масштабність якого свідчать звіти для побудови глобальних стратегій та ефективної роботи – такі, як *Working Group Of Eu Member States Experts On Artists' Residencies* у Європейському Союзі або *The Alliance of Artists Communities* у США (Ничай, 2015: 157).

Дослідження арт-резиденцій, їхньої культурно-мистецької функції та суспільної ролі активно висвітлювали такі науковці й науковиці, як Л. Ничай, яка зосередила увагу на причинах формування резиденцій у Європі та Україні. З. Алфьорова аналізувала їх як інструмент інституалізації сучасного мистецтва, а у працях І. Петльованої та Н. Павліченко було, своєю чергою, проаналізовано відмінності арт-резиденцій від інших форматів творчої діяльності.

В цілому, характеристиці ролі арт-резиденцій та їхнього впливу на соціокультурний контекст присвячені численні праці міжнародних і українських фахівців і фахівчинь. Наприклад, у монографії Е. Аврамі, С. МакДональд, Р. Мейсон та Д. Майерса досліджуються нові підходи до управління культурною спадщиною, включно з арт-резиденціями, а у праці Т. Байера та Дж. Пейджа аналізується історичний розвиток арт-ринків.

Особливу увагу питанню етичних і юридичних аспектів мистецького ринку приділяє А. Больц. Культурно-соціальні аспекти арт-резиденцій також висвітлені у дослідженні Л. Кенніс, котра аналізує роль цих просторів у сталому розвитку.

Мета статті – проаналізувати історичні передумови виникнення арт-резиденцій в Україні, а також дослідити соціокультурну роль арт-резиденцій та визначити їхній вплив на розвиток мистецьких спільнот та арт-ринку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасного українського арт-ринку тісно пов'язаний із розвитком арт-резиденцій, адже ці платформи відіграють важливу роль у формуванні та популяризації мистецьких продуктів (Павліченко, 2015: 57). Арт-резиденції не лише створюють умови для творчості митців, але й сприяють інтеграції їхніх робіт у систему товарного обігу, яка є ключовою складовою арт-ринку. Вони виступають майданчиками для експериментів, культурного діалогу та міжнародного обміну, що розширює горизонти українського мистецтва як у локальному, так і в глобальному контекстах.

Тож, мистецтво відіграє ключову роль у створенні культурних цінностей в структурі арт-ринку, а художник чи художниця, реалізуючи свій талант, стає центральною фігурою мистецького середовища, здатною створювати цінності та впливати на соціокультурний контекст. Попри різноманіття видів мистецтва, авторських підходів і творчих методів, митці й мисткині завжди потребують професійної комунікації та участі у мистецьких процесах. Однією з ефективних моделей сучасного мистецького середовища стали арт-резиденції – формат проектної діяльності, що відповідає вимогам другої половини ХХ-го століття. З'явившись у 1960-х роках, арт-резиденції трансформували принципи взаємодії митців з представниками арт-ринку, дозволяючи художникам вийти за рамки комерційних замовлень.

Сьогодні, арт-резиденції стали настільки звичним явищем, що ми рідко задумуємося про їхнє походження чи майбутнє. У кожного користувача, зацікавленого у культурно-мистецькому

житті, є можливість підписатися на арт-розсилку, і щотижня отримувати нові дедлайни для подання заявок на резиденції, фестивалі чи короткострокові проекти в Японії, Брукліні, Ньюфаундленді, Берліні тощо. Це створює враження безмежних можливостей. Простори для таких ініціатив варіюються від сучасних спеціально збудованих арт-містечок до одноразових проектів чи навіть панківських експериментів у дворах і сараях. Деякі резиденції розташовані в містах, тоді як інші приваблюють можливість усамітнення і роботи серед мальовничої природи (Kenins, 2013: 9).

Якщо говорити про Україну, то тут, з середини 1990-х років, розвиток мистецтва зазнав кардинальних змін, зумовлених демократизацією суспільного життя після здобуття незалежності. У нових умовах, звільнившись від ідеологічного тиску та репресій проти інакомислення, мистецтво почало відзначатися співіснуванням різноманітних напрямів і тенденцій (Чурсін, 2014: 249). Тож, здобуття Україною незалежності стало визначальним моментом у побудові нової моделі інституалізації мистецтва в країні. Молода держава розпочала масштабне оновлення всіх інституцій, включно з художньо-мистецькими. Одним із ключових чинників цього процесу стала зміна ідеології та практичної діяльності традиційних соціалістичних установ культури й мистецтва. Ці трансформації відкрили простір для виникнення нових мистецьких форматів і встановлення сучасних засад їхнього функціонування.

Водночас «внутрішні» зміни у візуальній морфології вимагали належної інституціоналізації, адже митці все частіше зверталися до експериментальних форм, що не вписувалися в традиційні рамки. На додаток, соціально-економічні зміни початку 1990-х років сприяли формуванню нових типів соціальних зв'язків, які потребували інтеграції в мистецький контекст (Алфьорова, 2014: 97). Ці зрушення стали підґрунтям для суттєвої трансформації форматів творчості. Митці почали активно використовувати нові медіа, зверталися до інтердисциплінарних підходів і взаємодіяти з громадами, що дало поштовх до виникнення інноваційних платформ, таких як арт-резиденції, інтерактивні проекти та колаборації на міжнародному рівні.

Українські арт-резиденції – це нове явище, яке поєднує культурну, соціальну та економічну складові, сприяючи розвитку місцевих спільнот і популяризації України на міжнародній арені. Ідея резиденцій прийшла з-за кордону, де українські митці отримали досвід участі в аналогічних проектах. Першою в Україні стала резиденція

«Музичі», створена художницею Алевтиною Кахідзе, яка залучає митців з усього світу, формуючи культурний діалог. Інші відомі приклади – платформа «Ізоляція», що перенесла свою діяльність з Донецька до Києва, та резиденція «Тепле місто» в Івано-Франківську, яка зробила це місто туристично привабливим. Значний внесок у розвиток культурної інфраструктури також зробила резиденція «Над Богом» у Вінниці, що акцентувала увагу на вирішенні суспільних проблем через мистецтво (Ничай, 2015: 163–164).

Протягом останніх років арт-резиденції також активно розвиваються: від програм колективної реалізації кураторських ідей вони переросли у справжні креативні та дослідницькі лабораторії. Це сприяло культурному оновленню та економічному розвитку локальних громад і територій. В Україні арт-резиденції набули особливого значення, адже їхні програми часто були спрямовані на вирішення регіональних історичних, соціокультурних та екологічних проблем (Ничай, 2015: 163).

Арт-резиденції вирізняються особливим підходом до мистецької діяльності, зосереджуючи увагу на процесі творчості художника у конкретному середовищі, а не на кінцевому результаті у вигляді твору. Вони створюють умови, де простір і контекст стають невід'ємною частиною мистецької роботи, дозволяючи митцям зануритися у локальну культуру, соціальні проблеми та побут громади. Завдяки цьому резиденції сприяють перетворенню навіть малопомітних місцевостей із низьким рівнем добробуту на прогресивні культурні центри, збагачуючи їхній культурний ландшафт.

Художникам пропонують не лише простір для роботи, але й певну роль – вони стають аніматорами культури, спрямовуючи свої зусилля на позитивні зміни у спільнотах. Життя та творчість у середовищі, яке має свою унікальну історію і виклики, дозволяють резидентам не тільки створювати, але й розвивати діалог із місцевим населенням, використовуючи контекст як джерело натхнення. Часто їхня місія носить політичний характер, адже мистецтво стає інструментом для формування нових ідей та суспільних трансформацій.

Програми резиденцій мають різноманітні форми, які можуть бути як локальними, так і глобальними, охоплюючи різні аспекти – від роботи з громадами до експериментів із новими медіа сучасного мистецтва. На відміну від традиційних пленерів, які фокусуються на вдосконаленні майстерності та роботі з пейзажами, арт-резиденції створюють простір для багаторівневих взаємодій,

зокрема із соціумом. Попри це, обидва формати об'єднує спільна риса – номадизм, тобто переміщення митців у пошуках натхнення та нового досвіду (Петльована, 2020: 155).

На тлі глобальної кризи арт-ринку, спричиненої дестабілізацією основних інституцій через російсько-українську війну (з 2014-го року), локдауну та повномасштабне вторгнення Росії (з 2022-го року), арт-резиденції стали важливим механізмом залучення місцевих громад до соціальних змін.

Щоб зрозуміти не лише культурну, але й економічну вагу розвитку арт-резиденцій, варто звернутися до концепції культурного капіталу, пропонуваної Е. Аврамі, С. МакДональд, Р. Мейсоном та Д. Майерсом. Тож, ці дослідники та дослідниці визначають культурний капітал як будь-який актив, що втілює або генерує культурну цінність поряд з економічною вартістю (Avrami, Macdonald, Mason, Myers, 2019: 200). Термін «актив» передбачає наявність певного запасу, який у випадку культурної спадщини може існувати як у матеріальній формі, так і в нематеріальній. У випадку культурного капіталу цей актив генерує потік послуг різними способами. Ці потоки можна розглядати як процеси виробництва, де кінцевим продуктом є культурна послуга, що споживається користувачем.

Крім того, важливим аспектом є цінність, яка визначає специфіку культурного капіталу у порівнянні з іншими видами капітальних благ. Культурний капітал також має економічну цінність – як у

формі запасу, так і у формі потоку. Однак, на відміну від звичайних капітальних активів, об'єкти культурного капіталу втілюють або породжують додаткову цінність – культурну. Це поняття охоплює широкий спектр немонетарних цінностей, які пов'язані з культурними явищами (Avrami, Macdonald, Mason, Myers, 2019: 200).

У контексті арт-резиденцій концепція культурного капіталу набуває особливої актуальності. Ці простори, які часто створюються на основі ревіталізації історичних будівель або занедбаних промислових об'єктів, є яскравим прикладом перетворення культурного капіталу у форму, що генерує як економічну, так і культурну цінність. Арт-резиденції функціонують як платформи для створення культурних послуг: вони об'єднують митців та мисткинь для реалізації спільних проєктів, залучають туристів й туристок до участі у творчих подіях і сприяють культурному розвитку місцевих громад.

Висновки. Арт-резиденції відіграють значну роль у розширенні впливу культурного капіталу. Вони не тільки сприяють збереженню та використанню культурної спадщини, а й стимулюють економічне зростання через активізацію арт-ринку, створення нових робочих місць у сфері культури та розвиток туризму. Таким чином, арт-резиденції є сучасним механізмом, що інтегрує культурну й економічну цінність, підтримуючи сталий розвиток як у мистецькому середовищі, так і в суспільстві загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфьорова З. І. Інституалізація українського простору сучасного візуального мистецтва. *Вісник ХДАДМ*. 2014. № 1. С. 97–100.
2. Ничай Л. Р. Арт-резиденції як нове культурно-мистецьке явище. *Питання культурології*. 2015. Вип. 31. С. 157–165.
3. Павліченко Н. В. Сучасний український арт-ринок: проблеми і рішення. *Магістеріум. Культурологія*. 2015. Вип. 59. С. 57–61.
4. Петльована І. Мистецька резиденція як форма художньої самоорганізації (на прикладі діяльності резиденції ім. Назарія Войтовича). *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету*. 2020. № 45. С. 153–155.
5. Чурсін О. В. Пленерний рух в Україні на сучасному етапі. *Вісник Національної Академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2014. № 3. С. 249–253.
6. Avrami E., Macdonald S., Mason R., Myers D. Values in heritage management: Emerging Approaches and Research Directions. Getty Publications, 2019. 258 p.
7. Bayer T. M., Page J. R. The development of the art market in England: Money as Muse, 1730-1900. Routledge, 2016. 280 p.
8. Bolz A. A regulatory framework for the art market? Authenticity, Forgeries and the Role of Art Experts. Springer, 2023. 328 p.
9. Fry R. Art and the Market: Roger Fry on Commerce in Art, Selected Writings, Edited with an Interpretation. University of Michigan Press, 1999. 240 p.
10. Kenins L. Escapists and Jet-Setters: Residencies and Sustainability. *C. Magazine*, 119 (Toronto: C The Visual Arts Foundation). 2013. P. 8–14.
11. Vadi V., Schneider H. E. G. S. Art, cultural heritage and the market: Ethical and Legal Issues. Springer Science; Business Media, 2014. 342 p.

REFERENCES

1. Alforova, Z. I. (2014). Instytutalizatsiia ukrainskoho prostoru suchasnoho vizualnoho mystetsva [Institutionalization of Ukrainian modern visual art]. *Visnyk KhDADM [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts]*, (1), 97–100. [in Ukrainian].
2. Nychai, L. R. (2015). Art-rezydentsii yak nove kulturno-mystetske yavyshe [Art residences as a new cultural and artistic phenomenon]. *Pytannia kulturolohii: zbirnyk naukovykh prats [Questions of cultural studies: collection of scientific papers of Kyiv National University of Culture and Arts]*, (31), 157–165. [in Ukrainian].
3. Pavlichenko, N. V. (2015). Suchasnyi ukrainskyi art-rynok: problemy i rishennia [Modern Ukrainian art market: problems and solutions]. *Mahisterium. Kulturolohiia [Magisterium. Culturology]*, (59), 57–61. [in Ukrainian].
4. Petlovana, I. (2020). Mystetska rezidentsiia yak forma khudozhnoi samoorhanizatsii (na prykladi diialnosti rezidentsii im. Nazarii Voytovycha) [Art residence as a form of artistic self-organization (on the example of the activity of the residence named after Nazarii Voytovych)]. *Studentskyi naukovyi visnyk Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu [Student Scientific Bulletin of Ternopil State Pedagogical University]*, (45), 153–155. [in Ukrainian].
5. Chursin, O. V. (2014). Plein-air movement in Ukraine at the present stage [Plein-air movement in Ukraine at the present stage]. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management [Visnyk Natsionalnoyi Akademiyi kerivnykh kadriv kultury i mystetstv]*, (3), 249–253. [in Ukrainian].
6. Avrami, E., Macdonald, S., Mason, R., Myers, D. (2019). *Values in heritage management: Emerging Approaches and Research Directions*. Getty Publications.
7. Bayer, T. M., Page, J. R. (2016). *The development of the art market in England: Money as Muse, 1730-1900*. Routledge.
8. Bolz, A. (2023). *A regulatory framework for the art market? Authenticity, Forgeries and the Role of Art Experts*. Springer.
9. Fry, R. (1999). *Art and the Market: Roger Fry on Commerce in Art, Selected Writings, Edited with an Interpretation*. University of Michigan Press.
10. Kenins, L. (2013). Escapists and Jet-Setters: Residencies and Sustainability. *C. Magazine, 119* (Toronto: C The Visual Arts Foundation), 8–14.
11. Vadi, V.; Schneider H. E. G. S. (2014). *Art, cultural heritage and the market: Ethical and Legal Issues*. Springer Science; Business Media.